

Český jazyk 1

Jazyková část

Odkazy jsou uvedeny na učebnici (Čechová, M., Hlavsa, Z. a kol., Český jazyk pro střední školy. Mluvnická a jazyková část. SPN, Praha 2003.

Úvod do studia jazyka

Základní terminologie – názvosloví

Jazyk – systém konvenčních znaků a pravidel jejich užívání

(jazykový znak – grafická nebo zvuková značka vyjadřující určitou skutečnost nebo stav mysli)

- jazyk národní: společný pro národní kolektiv (národním jazykem Čechů je čeština)
- jazyk mateřský: jazyk nejbližšího okolí, poznáváme ho z úst matky

- jazyky přirozené: vznikly dlouhým vývojem lidské společnosti, nejdokonalejší prostředek dorozumívání, na světě kolem 3000 jazyků
- jazyky umělé: např. znaková řeč, světelné signály, programovací jazyky, esperanto

Řeč – schopnost člověka artikulovanými zvuky vyjadřovat obsah svého vědomí, formulovat promluvu

Funkce řeči:

- komunikativní – dorozumívací (základní funkce)
- myšlenkovou – podklad pro vytváření myšlenek
- expresivní – vyjadřování

jazyk – systém znaků X řeč – konkrétní využití jazyka

Útvary národního jazyka

Spisovná čeština – reprezentativní útvar národního jazyka, jednotný na celém území. Vznikla na základě středočeského nářečí.

Hovorová čeština – mluvená podoba spisovného jazyka (nejedná se o nespisovný útvar!!), nepoužívá knižní tvary, jednodušší větné konstrukce, méně přesné formulace (např. můžu, nesem apod.)

Nespisovná čeština

- a) nářečí (dialekty) – místně a zeměpisně odlišené, rozdíly jsou ve slovní zásobě, hláskosloví, tvarosloví, dnes se rozdíly stírají. Dochované nářečí: lašská, hanácká, moravskoslovenská (další poučení a příklad viz str. 11-12).
- b) nadnářeční útvary (interdialekty) – zahrnuje větší oblast nadnářečních znaků, hlavně obecná čeština – vyvíjí tlak na spisovný jazyk (např. s dětma, zlatej, mlíko...)

Sociální diferenciaci češtiny

Vedle územní diferenciaci jazyka existuje i diferenciaci sociální (tzn. jazyk se liší nejen mezi územími, ale také mezi různými skupinami lidí)

- a) profesní mluva – mluva v různých povoláních
- b) slang – typická mluva zájmových skupin
- c) argot – mluva lidí z okraje

podrobněji s příklady viz str.13-14, kap.Sociální diferenciacce češtiny

Jazykověda a její disciplíny

Lingvistika – jazykověda: věda o jazyce a jeho užívání

a) hláskosloví:

- fonetika – nauka o artikulaci (jak jsou tvořeny hlásky v mluvních orgánech)
- fonologie – nauka o významu hlásek (tzn. například, jak hlásky ovlivňují význam slova – **pere x bere**)
- pravopis (ortografie) – poučení o zásadách správného užívání hlásek v písmu, český pravopis je založen na základu pravopisném (tzn. píšeme podobně jak čteme, ne jako např. v angličtině, ale pozor neplatí zdaleka stoprocentně)

b) gramatika (mluvnice)

- morfologie (tvarosloví) – nauka o slovních druzích
- syntax (skladba) – nauka o stavbě vět a souvětí (např. o větých členech apod.)
- lexikologie – nauka o slovní zásobě
- slovotvorba – nauka o tvoření slov
- stylistika – nauka o způsobu výběru a užití jednotlivých jazykových prostředků (tzn. jak a jakým stylem píšeme)
- (další: sémantika – nauka o významu slov, dialektologie – nauka o nářečích, nové obory – psycholingvistika, sociologie atop.)

Úkoly a cvičení

1. Jaký je váš mateřský jazyk?
2. Jaké znáte příklady národních jazyků
3. Formulujte rozdíl mezi spisovnou a nespisovnou češtinou.
4. Uveďte minimálně pět příkladů slov z vámi používaného dialektu (případně z jiných dialektů), srovnajte se spisovnou variantou slova.
5. Existuje rozdíl mezi dialektem a interdialektem? Jaký?
6. str. 13, cv. 1
7. str. 14, cv. 1

Zařazení češtiny do systému ostatních jazyků

Jazykové skupiny (rodiny)

Příbuzné jazyky tvoří jazykové rodiny, srovnáme-li některá slova pozorujeme nápadné shody (příklady viz str. 19)

Indoevropské jazyky – většina evropských a indických jazyků, některé další asijské

Ugrofinské jazyky – maďarština, finština ad.

Dále: altajské (turečtina apod.), kavkazské (gruzínština apod.) a další

Čeština patří k indoevropské rodině

Dělení indoevropských jazyků

1. jazyky indoíránské
2. jazyk řecký
3. jazyky italické (neboli románské)
4. jazyky keltské
5. jazyky germánské
6. jazyky baltské
7. jazyky slovanské

(příklady viz str. 19-20)

Slovanské jazyky

Společným základem všech slovanských jazyků je praslovanština (kol. 2000 př.n.l.).

Skupiny slovanských jazyků:

- západoslovanské: **čeština**, slovenština, polština (ad.)
- východoslovanské: ruština, běloruština, ukrajinština
- jihoslovanské: slovinština, srbochorvatština, makedonština, bulharština (patří sem také staroslověnština – neplést s praslovanštinou).

Staroslověnština - nejstarší spisovný slovanský jazyk (měl tedy určitou normu), ale neplatí, že z ní se vyvinula čeština! (pro zájemce viz str. 20)

Úkoly a cvičení

1. Uvědomte si rozdíl mezi kodifikací a normou.
2. Seznamte se v praxi s kodifikačními příručkami (vypůjčete si je v knihovně).
3. Poučení o psaní velkých a malých písmen nalezneme ve které příručce.
4. Co se můžeme dozvědět v jednotlivých heslech Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost
5. Nalezněte příklad zastarávajícího slova a slov přejatých z angličtiny.
6. Na základě příkladů rozhodněte, kde se setkáváme s největším množstvím cizích slov.
7. Zamyslete se, zda splňujete požadavky jazykové kultury. Zkuste se zeptat ve svém okolí, zda si někdo nevšiml odchylek od správného vyjadřování.
8. Uveďte alespoň jedno slovo které vykazuje nápadné podobnosti v rámci indoevropské rodiny.
9. Zařadte do systému jazyků češtinu, o totéž se pokuste s řečtinou a španělštinou.
10. Jaký je rozdíl mezi praslovanštinou a staroslověnštinou?